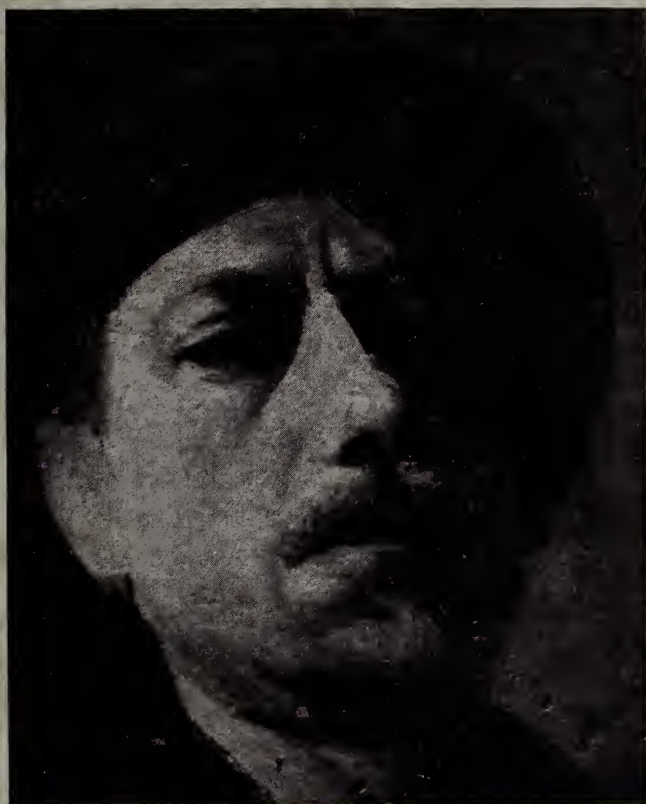
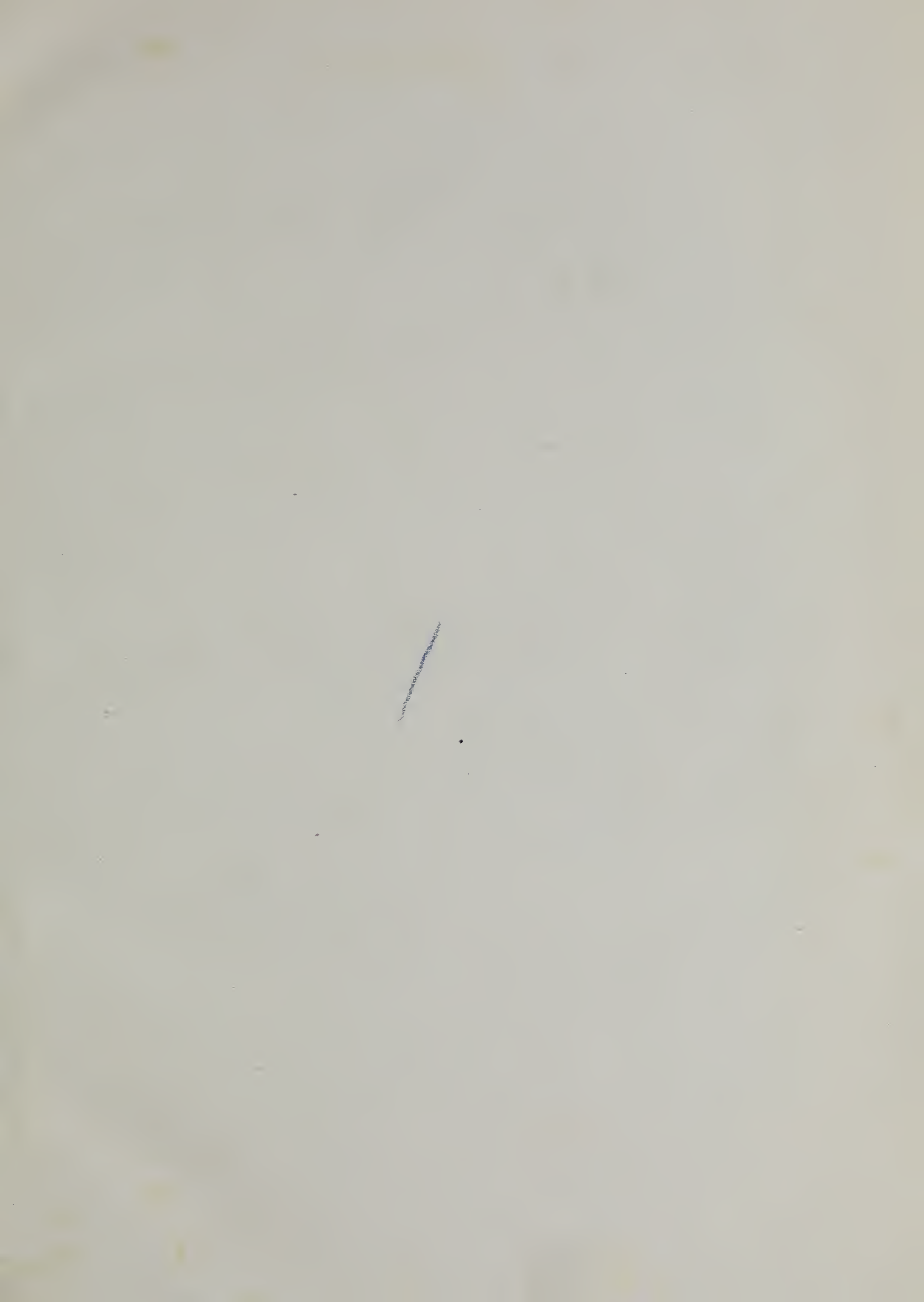
NAGY BALOGH JÁNOS
ÉLETE ÉS MŰVÉSZETE
(1874 – 1919)

SZERKESZTETTE ELEK ARTÚR

BUDAPEST, AMICUS KIADÁSA, 1922

NAGY BALOGH JÁNOS
ÉLETE ÉS MŰVÉSZETE
〈1874 – 1919〉

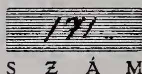
EGY ISMERETLENÜL ÉLT
FESTŐ EMLÉKKÖNYVE

16 KÉPES MELLÉKLETTEL ÉS
13 SZÖVEGBE NYOMOTT RAJZZAL

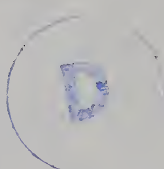
SZERKESZTETTE ELEK ARTÚR

BUDAPEST, AMICUS KIADÁSA, 1922

EZEN KÖNYV PÁPAI ERNŐ MŰINTÉZETÉBEN, 500 SZÁMOZOTT PÉLDÁNYBAN KÉSZÜLT

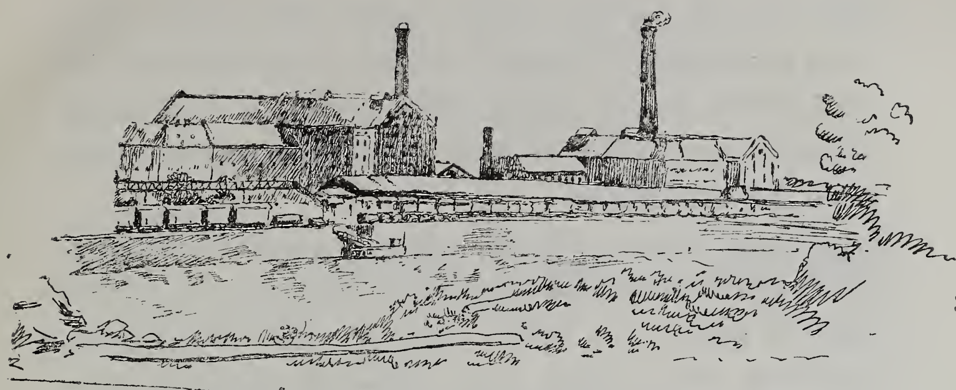
S Z Á M

TARTALOMJEGYZÉK

A KÉPES MELLÉKLETEK JEGYZÉKE

ELŐSZÓ.

A művész, akiről ez a szép könyv szól, egész életében elbujva és névtelenül dolgozott, a föld örömeiből csak a munka örömére vágyott, egyébként beérte hitével önmagában és lelkének nyugalmával. Csak arra volt gondja, hogy munkáit megőrizze a múzeum, az utókor számára, amelynek elismerésében olyan szilárdan bízott, mint a hivő, aki a földi lét örömtelenségét panasz nélkül viseli el a túlvilági élet biztos hitével lelkében.

Igy történt, hogy Nagy Balogh János neve holta után jelent meg először a nyilvánosság előtt, a Szépművészeti Múzeumban, amelyre kivánsága szerint egész művészi hagyatéka maradt. Öt képe vált ott láthatóvá, s a művészet barátai meglepetve fedeztek fel bennük egy nagy tehetségű,

biztos és erős ösztönű művészt, akinek ritka érzéke volt a tónus gyöngédsége és a felület zománcos szépsége iránt, akinek munkáit azonban mindenekfelett az tette vonzóvá, hogy mögöttük egy áhitatos és tiszta művészlélek megindító világának képe rajzolódott.

Ezt a világot, amelynek emberi és művészi érdekessége akkor éppen csak felvillant szemünk előtt, egész mivoltában tárja fel most ez a könyv, teljesítve Nagy Balogh János barátainak azt a vágyát, hogy írásban és képben is munkálják és terjesszék annak a férfiúnak művészetét, akinek emlékén olyan példás hűséggel virrasztanak. Buzgóságukért, lelkes odaadásukért nemcsak Nagy Balogh János tekint le hálásan reájuk, hanem hálásak vagyunk mi is, mindnyájan, akiket elkalauzoltak a művészet és a baráti hűség eszményeinek tiszta világába.

Budapesten, 1922. március 2.

PETROVICS ELEK.

NAGY BALOGH JÁNOS
ÉLETE ÉS MŰVÉSZETE
(1874–1919)

Egy észrevétlenül elmúlt élet emlékeit és tetteit idézzük föl ezekben a sorokban. Olyan művészét, kinek a míg élt, a minden=napi gondon és az ünnepnapok munkájának örömén túl úgyszólva semmit sem adott az élet; olyan sztoikus emberét, kinek a jövendő sokkal adósa: mindazzal a megbecsüléssel, hírrel és dicső=séggel, melyet a tájékozatlan jelen tőle, az ismeretlentől és névtelentől megtagadott.

I.

Budapesten, egy külvárosi szomorú házmesteri lakásban szüle=tett Nagy Balogh János, 1874 augusztus másodikán. Gyermekkora és ifjúkora történetének nem maradt tanuja, ő maga nem szívesen emlékezett róla. Bizonyos csak annyi, hogy szülei végzetesen szegény emberek voltak. Az apja háziszolga, majd házmester, de egyetlen fiáért, ha módja és akarata van is hozzá, keveset tehetett volna, mert korán meghalt. Körülbelül tíz éves volt akkoriban Nagy Balogh

János. Attólfogva az édesanyja nevelte: táplálta, ruházta, ő taníttatta mesterségre, később pedig, mikor fia belemerült a művészetbe, ő lett rajzainak, festményeinek leggyakoribb tárgya: mikor már el-öregedetten, megtörődve semmit sem adhatott neki, — a modelje.

A szobafestést és a mázolást választotta mesterségének a fiatal gyerek. 1895—96-ban és 1896—97-ben a fővárosi iparrajziskola, 1898—99-ben az Iparművészeti Iskola esti tanfolyamait látogatta. S közben elhatározássá lett benne annak vágya, hogy művésszé le-gyen. Valahogy eljutott Münchenbe. Az 1899—1900-iki téli fél-évben az Akadémia esti tanfolyamára járt és Herterich tanár osz-tályán rajzolgatott aktot. Erről bizonyítványt is kapott, mely jó eredményről tanúskodott.

Ott készült rajzait nagyrészt hazahozta, s egyéb hagyatékával azokat is a Szépművészeti Múzeum őrzi most. Félíves rajzpapirosra szénnel, krétával rajzolt nagyméretű aktok, az akadémiák hagyomá-nyos és érdektelen beállításában konvenciós mozdulattal álló, ülő, támaszkodó emberalakok. Igazi iskolás munkák, melyeken megérzik, hogy járatlan kéz húzta vonalaikat és dörgölte szét rajtok a szenet. Egy tulajdonságuk azonban így is szembetűnik: az alakoknak jól megfigyelt és pontosan érzékeltetett mozgása. Olyan tulajdonság, mely a későbbi Nagy Balogh művészetére nézve is jellemző lesz. Ez a talán másfél tucatnyi akttanulmánya képviseli Nagy Balogh János életében a művészi iskolázás időszakát. Mindössze ennyi volt a rendszeres tanulása; ami utána következett, az autodidakszis volt, a gyakorlatból, a művészbajtársakkal való beszélgetésekből, de leg-főként a természetből merített tanulságok. Művészi elhívatottságának sejtelme nyilván Münchenben erősödött benne tudattá. Ott szerez-hette első mélyebb művészeti benyomásait is, melyek azután elha-tározóvá lettek fejlődésére. München volt az a hely, hol először világosodott meg elméjében a rembrandti művészet jelentése. Ott tanulmányozhatta behatóbban először az emberi lélekábrázolás másik nagy mesterét, Frans Halsot is. Maga mívelését is német földön kezdhette meg, ahol német bajtársak példája kalauzolta el érdeklő-dését a gondolkodás nagyjainak körébe. Nagyon szeretett olvasni, s ha rendszertelenül olvasott is, kitünő emlékezése összetartotta

olvasással szerzett ismereteit. Münchenben ráérzett a német filozófia izére, s itthon azután nagy elmerüléssel olvasgatta Kantot, olvas= gatta Schopenhauert. Első zenei emlékeit is alighanem Münchenből hozta. Verdivel, de különösen Wagnerrel, kinek zenéjét nagyon szerette, ott ismerkedhetett meg. Mindent összevéve: a Münchenben töltött idő, minden nyomorúságával, a rágódó éhségnek és sok egyéb megalázásnak az első napbalátás gyönyörűségével vegyült emlékével, a boldog álmoknak élettartaléka lett számára. Későbbi és még sivá= rabb életét az táplálta illuzióval.

Itthon a tanulás folytatására már csak elvétve és bizonytalan időközönként jutott módja. A küzdelmes élet várt reá. Két keze munkájával annyit kellett keresnie, hogy a festéssel elvesztett idő kárpótlására és szegény édesanyjának gyámolítására való is jusson belőle. Amíg az idő engedte, szobafestő volt a nappali órákban. Ilyen munkát végezni vidékre is eljárt, s amit keresményéből meg= takarított, abból húzta ki a téli hónapokat. Létének fájdalmas moz= zanata volt ez a vergődése a durva mesterség és a magasztos művészet között. Nem is beszélt róla szivesen.

München után Pesten éldegélt nehány évig az édesanyjával. 1905=ben, vagy 1906=ban Kispestre költöztek, a szegény emberek nyomorúságszagú világába. De Kispest már nem város, a falu és város között valami középféle, az ege nagyobb és tisztább a városé= nál, főbb utcái a szabadba visznek, mezőkre, szántóföldekre, ahol animálisabb, s a foltot és mozdulatot tanulmányozó festőnek válto= zatosabb és érdekesebb életet él az ember. Abból az időből maradt meg Nagy Balogh János hagyatékában egy francia képeslap, melyet valamelyik barátja küldött neki Párisból. Millet=nek egy festményét ábrázolja a lap. A külvárosban született és külvárosban tengődő magyar művésznek ez lehetett az első találkozása a francia mesterrel. Találkozása az élet óceánján egy nem is sejtett rokonnal, akiben megrezdülve ismert azonnal önmagára. Az ilyen önmagára ismerés a legtöbb művészéletben döntő hatású szokott lenni. Nagy Balogh életében a pályának, a követni való útnak fölismerését jelentette. Ettőlfogva értette meg vonzódását az élet bizonyos egyszerű moti= vumaihoz, érdeklődését a föld munkájában robotoló emberek forma=

és mozdulatváltozásai és szines nyilvánulásai iránt.. Elképzeléseinek tárgyköre nagyot bővült ezzel a motivummal. Addig csak azt rajzolta, vagy festette, amit közvetetlen környezetében látott: szegényes szobájának falait, konyhájuknak csöndéletté szerkesztett nyomorúságos holmiját, öreg édesanyját rabszolgálói létének minden mozzanatában: a teknő előtt mosva, a küszöbön ülve és varrva, végül pedig önmagát, szőke szakállú hatalmas fejét.

Akkortájt kezdték meg Kispest határában a Wekerle-telep építését. A sivár tájék egyszeriben benépesedett. Megjelentek az Alföld zömök kubikosai taligáikkal, csákánnyal, ásósan, és gépies szorgalommal túrták föl a talajat és hordták talyigájukon a földet. Nagy Balogh napról-napra kijárt hozzájuk és rajzolta alakjukat, mozdulataikat vázlatkönyveibe. Önmaga fejét kivéve egy motivum sem foglalkoztatta ennyi ideig és ilyen mélyrehatóan. Millet ihletét érezte megújhodni magában. És nagyszabású festményekre gondolt, melyeken csoportokká szerkeszti majd annyiszor megfigyelt alakjait, ásó, talicskázó, zsákot hordó, munkára ballagó és munkából hazatérő

embereit. Néhány kisebb képen meg is valósított terveiből egyetmást. De azoknál sokkal nagyobb valamire gondolt, monumentális festményekre, mint arról két hatalmas méretű kartonja tanúskodik, melyeken a félig életnagyságú alakok cselekvénye, folt- és mozdulatkompoziciója már egyensúlyba szerkesztetten és formai tekintetben is kialakultan várta a végleges kivitelt.

Ám ekkor beledördültek csöndes és szegény életébe Európa

ágyúi. Nagy Baloghot elvitték katonának, az ő sorsa is azároklakóké lett, a százezernyi névtelenül szenvedőé. Közkatonasorban szolgált, de módját tudta ejteni így is, hogy a fáradságos szolgálat pihenő óráiban rajzolgasson. Akkor telik meg vázlatkönyve a katonaélet alakjaival, a mozgó és dolgozó katonaemberek mozdulattanulmányaival. Szép világot is járatott vele a háború. Elkerült Oroszországba, a Sztrij folyó mellé, melynek partjairól és a rajtok nyüzsgő életről sok följegyzést rajzolt vázlatkönyveibe. Egy szerencsétlen shrapnell azután megszabadította a katonai szolgálattól. Jobb vállán érte a sebesülés. Rokkantan került haza, kórházból kórházba

vándorolt. Sebe végzetessé vált benne a művészre. Megbénította karját, s bár a munkára nem tette képtelenné, de mozgását mégis megnehezítette. Most már csak kisebb méretű rajzokat tudott ké=síteni, ceruzarajzokat és finom tollrajzokat, kórházi vándorlásának állomásairól, az Üllői=úti klinika, az új Szent János=kórház épületei=ről és kertjéről. Csöndes lemondással nyugodott meg abban, hogy nagy terveit nem fogja megvalósítani: hatalmas vásznain immár nem fognak megéledni víziói, a földet túró szegény emberek csöndes hős=költeményei.

— Letört sas vagyok — mondta egy barátjának — béna lett a szárnyam.

A sas kedves madara volt: a végtelenségnek és benne a halandó akaratnak és erőnek jelképe.

— Nem olyan a fejem, mint egy sasé? — kérdezte egy másik barátjától, miközben annak műtermében ült és féloldalt a tükörbe nézett.

Nem közönséges fej volt az. Plebejusi szerkezetében erőt és elpusztíthatatlannak tetsző egészséget éreztetett. Arca puha képle=teinek — az izmos orrnak, a húsos ajaknak — völgyei és dombjai, mintha csak a fény és árnyék játéka számára születtek volna. Egész művészpályájának ez a hatalmas fej volt a főmodelje. Számtalan változata maradt meg rajzban, olajban. Ez a fej szinte *a* természe=tet jelentette művészi életében, ezt a kicsiny, önmagához tartozó részét a természetnek legalább is alaposan ismerte, annyira, hogy ő, ki egyéb alakos rajzait nem igen szokta a vázlat állapotján túl fejleszteni, önmaga fejének ábrázolásait elfogódás nélkül és biztosra menő lendülettel vitte végig.

Szeliden, önmagával és az emberekkel elégedetten nézett szét a világon az a monumentális fej. Nem sokat kivánt a világtól gaz=dája, s ami keveset kapott, azzal beérte. Az élet gazdagságának nyilvánulásait szinte nem is ösmerte. Még a természet is, amely=ben életének nagyobb részét leélte — a kispesti természet — sze=gényes, csaknem koldusi volt. De Nagy Balogh János éppen ezt szerette benne. Gőgösség és hivalkodás nélkül szerette a szegény=séget. A szürke volt a kedves szine és művészete nem ismeri a

nap fényét. Az élettől semmit sem kért. Nem vágyott se jobb életmódra, se pénzre, se szereplésre, vagy ismertségre, hírre. Kiállításon egész életében egyetlenegyszer vett részt (a Nemzeti Szalón egyik tárlatán mutatta be édesanyja kisméretű egész alakos képét). Nem fájt neki, hogy nehány művészbarátján túl senki sem tud róla. Egész jelenét odaadta a jövőért. Óriási hittel tudta, hogy az ő ideje a halála után kezdődik majd, s hogy mindaz, amitől a jelen megfosztotta, utóléri majd létének az életen túl következő végtelenségében. Nagy véleménnyel volt művészetéről. Azért is nem szeretett megválni műveitől: tartogatta azokat az öröklét őrzőhelye, a múzeum számára. Meghitt embereinek sokszor beszélt arról, hogy rajzait és festményeit a Szépművészeti Múzeumnak szánta. Ennyi volt mindaz, amit érvényesülése érdekében tett.

II.

Ilyen volt az élete. És milyen a művészete? Egyenetlen, mint az autodidaktáké, kiknek a sugallat óráiban tökéletesre sikerül az, mi egyébkor elgyöngülten és bizonytalanul kerül ki a kezök alól. Mert az autodidakta fogalma a művészetben nemcsak annyit jelent, hogy valaki magától tanulta mesterségét, hanem annyit is, hogy nem tanulta meg tökéletesen. Hogy az érzés, mely nagy, sőt olykor hatalmas benne, nincsen a keze ügyében: nem tudja olyannak kialakítani magából, hogy az belső melegéből kikelten is teljes értékű illuzióját adja önmagának. Bármilyen sztoikusan viselte is sorsát és bármily bölcs derűvel igyekezett is elhelyezkedni benne, — az élet gonoszul bánt vele. Megfosztotta az alapos tanulás alkalmaitól és nem hagyott neki időt arra, hogy erejét nyugodtan megérlelje nagy feladataira. S mikor a rapszódiás munka közben tervei mégis annyira megértek és kifejező készsége annyira kifejlett, hogy bizakodva foghatott volna nagy kompozicióinak megvalósításához, a halál elszakította élete fonalát. Meghalt, minekelőtte azzá tudott volna lenni, akivé rendeltetett. Művészetünk történetében nem ismeretlen sors. Sajnálni való, hogy annyi fájdalmas tapasztalat után is olyan gyakori.

Hogy mi minden semmisült meg ezzel a korán bevégződött élettel, arról kész munkáinál teljesebb fogalmat adnak vázlatos tervei. Volt Nagy Balogh életének egy korszaka, — a körülbelül 1903-tól 1905-ig terjedő három esztendő — melyben a fiatal művész csodálatos termékenységgel vetette papirosra zárt kompoziciókká fejlesztett képtárgyait. A ceruzával, de leginkább tollheggyel rajzolt vázlatoknak hosszú sora tanuskodik képzeletének azidőbeli gazdagságáról és változatosságáról. Nagy Balogh abban az időben nagyméretű és népes, mozgalmas kompoziciókról álmodozott, körülbelül olyanokról, aminőket Munkácsy festett pályája elején, de később is. Vannak közöttük a való életből kiválogatott realisztikus jeleneteket ábrázolók, s éppen ezek emlékeztetnek Munkácsy bizonyos tömegjelenetes képeire (a Sztrájkra, a Zálogházra stb.). Ilyenféle az a ceruzarajza, mely egy gyülekezet közepén szónokló embert ábrázol, vagy egy 1905-ből való karcmodorú tollrajza, melynek tárgya egy asztal körül ülő család. Másik ilyen vázlata kórháztermet ábrázol, benne ápolónők és betegágyak. Egészen kialakított, részleteiben is megoldott kompozició az a tollal rajzolt vázlata, mely birósági termet mutat, egyensúlyosan szétosztott tömegekkel, a pathetikus mozdulatú vádlott férfival és mögötte kezét tördelő asszonyával. Úgyszólva teljesen kész kép-théma egy cirkusz belsejét ábrázoló tollrajza; a padsorokban a sokfejű közönség tömege, a porondon vágtató lovon tornázó akrobata. Egy 1905. januáriusi keltezésű pompás előadású tollrajzán gyermekekkel foglalatoskodó szerzetesek csoportja látszik. Történelmi tárgyú kép, vagy talán illusztráció tervének készült egy tusrajza, melyen elitéltek processziója vonul egy híd boltnyílásán át, a gesztikuláló nép sorai előtt.

Vallási tárgyú képek tervei is foglalkoztatták. Megmaradt egy tollrajza, melyen a keresztről levett Krisztus testét tartják a tanítványok, mielőtt nyugovóra tennék mesterüket. Egy 1905-ös évszámmal jelzett tollrajzon a megfeszített Krisztus előtt és mögött emberek sokasága imádkozik állva és térden. Egy másik tollrajza a Golgothát ábrázolja, rajta a három kereszt, köröttük katonák és térdeplő nők.

Az akt problemája is kisértgette Nagy Baloghot. Érdekes kompoziciós megoldást talált egyik vázlatán Ádám és Éva paradi-

csomkerti idylliuma számára. Egy félíves méretű tollrajzán pedig eredeti módon alakított ki egy bacchusi jelenetet: bolthajtásos fülkéjű borospincében ülő, álló férfiak és nők népes társasága vigad egy hatalmas hordó körül. A hordó előtt egy női akt térdel féllábbal zsámolyon és egyik kezével szőllőfürtöt emel, a másikkal borosüveget. (1905 február ius jelzést mutat a rajz.)

Megfestésre ebből a sok tervből semmi sem került. Mindössze három kisebb méretű kompoziciós színvázlata maradt a hagyatékában. Az egyik — a méretre legnagyobbik — halottaknapi jelenetet ábrázol: imazsámolyt, amelyen öregasszony térdepel és mely körül gyertyák égnek a földön. A háttérben hosszú és zsúfolt sorban asszonyok, gyermekek. Mindez teljesen vázlat-állapotban, fekete kontúrok közé fogott színfoltok alakjában. Egy jóval kisebb, szintén papirlemezre festett olajvázlata nagyjából annak a korcsmai jelenetnek változata, amelyet más alkalommal tollal is papirosra vetett.

Nem nehéz elképzelni, mért nem fejlesztette ezeket a szépen megérlelt terveit kész festményekké Nagy Balogh. Egyik ok ereje elégtelenségének tudata lehetett. Kompozicióinak megvalósítására az emberi alak fölényes ismeretére lett volna szüksége. S ilyenfajta alaposabb tanulmányokra Nagy Baloghnak azután, hogy Münchenből hazakerült, nem igen jutott alkalma. Akadnak ugyan hagyatékában szép számmal kisebb aktrajzok, melyek 1903-ban és 1904-ben készültek. De mind csak afféle pillanatnyi fölvétel, gyors kézzel és vázlatosan megérzékített mozdulata a félóránként váltakozó esti aktoknak. Későbbi alakos tanulmányai is jobbára mozdulatvázlatok. S meg kell adni, hogy az állandó gyakorlat szemét is, kezét is bámulatosan biztossá tette (ahhoz képest, hogy teljes életében csak félerővel élhetett a művészetnek). A vázoló előadásban, annak mindenféle módjában és eljárásában is, nagy ügyességre tett szert. Alakos nagy kompoziciói azonban inkább nyugalmas, mint mozgalmas elképzelések. Megvalósitásukhoz másféle fölkészültség kellett volna. Az okok másika az volt, hogy akkoriban még nem sikerült Nagy Baloghnak olyan festői stilusra találnia, melyben rajzolásbeli bizonytalanságát mintegy beleburkolhassa és láthatatlanná, de munkája festői kvalitásaihoz mérten mellékessé is tegye.

Ehhez a stilushoz Millet megismerése segítette el. S az új stilussal új mondanivalók, új képtárgyak jelentkeztek, a régebbi kompoziciós terveknél egyénibbek, közvetlenebbül Nagy Balogh lelkéből sarjadottak. Új látomások homályosították el a régieket s az újabbak a művész egész érdeklődését lefoglalták. A régiek fokonként idegenekké lettek számára, mint ahogy idővel bizonyos fokig minden művész számára idegenné válnak ifjúkorának eredményei. Az új stilusnak megfelelő témakört a wekerletelepi kubikosok világa szolgáltatta. Nem tudjuk, mikor készültek első ilyen tárgyú vázlatai, bizonyos csak az, hogy egy 1914-es keltezésű rajzának tanusága szerint a háború kitöréséig, talán önmaga bevonulásáig is intenzivül foglalkoztatta a földdel viaskodó munkásoknak élete. Ceruzával, szénnel, tollal készült vázlatainak se szeri, se száma. Valamennyi künn készült a természetben és egy-egy élmény mindeniküuk. Mégis bizonyos zártság érzik szerkezetükben, ami arra vall, hogy művészük képzeletével alakítgatta a természetet. Erre vall az a finom harmónia is, mellyel az előtér mozgó alakjait a háttéri táják körülveszi. De leginkább erre vall maguknak az alakoknak megfestési módja, amely sommázó, a kontúrt is nagy vonalakban összefoglaló és a formai részleteket széles foltokban feloldó. Millet is ilyenformán ábrázolta a mezőn dolgozó munkásait: a szemhatár kékjére, vagy a mező zöld és barna hátterére rajzolódó sötét silhouettenak. Tudjuk, hogy a természetnek milyen részletekbe hatoló tanulmányozása árán jutott el a francia művész az összefoglaló előadásnak nagy biztosságához. Annál csodálatosabb, hogy Nagy Baloghnak, kitől a sors megtagadta az elmerülő tanulás lehetőségét, sokszor olyan teljes illuziót keltő módon sikerült ugyanaz az összefoglaló előadás. Legjava ilyen munkáin emberalakjai arányban kitünőek, mozgásuk pedig a legtermészetesebb amellett, hogy a kép szerkezetébe pontosan beleillő. Hogy ennyire illuziót tud velük kelteni, annak az a magyarázata, hogy minden részletet eltöröl rajtuk. Testüknek megvilágított helyeit érintetlenül hagyja, az árnyékot pedig széles sík alakjában teríti ki. Az árnyékot és a megvilágított részeket átmenettel össze nem mossa. Alakjai mégis plasztikusan emelkednek ki a térből. Tömören és nehézkesen állnak meg a földön, igazi fiai a rögnek. Arcukból nem

mutat meg semmit a festő. Mozdulataikkal sem mondanak el magukról semmit. Mozdulataik a gépies munka mozdulatai: az ásóé, mely a földbe váj s a földet a talicskába fordítja, a két karé, mely a talicska rúdját megragadja, a zsákot vivő vállé és a nehéz súly alatt fontolgatva lépő lábé. A kubikos-élet mozdulatai. Ha talán távolabbi atyafiságon is mint Millet, Nagy Balogh szintén a föld fia volt. Őt magát is — vállas, súlyos alakját — könnyü kubikos-sorban elképzelni. A szeretetben és állhatatosságban, mellyel ehhez a festői tárgyhoz ragaszkodott, része lehetett a közös származás és az együvé tartozás érzésének, a részvételnek is, mellyel ő, a művész, nehéz robotban görnyedő és emberi nyilvánulásukban mégis oly hatalmas testvéreit nézte.

Hogy nagy, sőt monumentális képeken akarta ezt a motivumot földolgozni, arra a már említett két nagyméretű kartonjáról is következtethetünk. Mind a kettő szénrajz. Egyikük földet fuvarozó kubikosokat ábrázol; ennek előadása az egymáson keresztbe húzott vonalakkal rajzszerűbb, míg a másik kompozición az előadás festőibb. A kettő közül különösen az előbbi ád jó fogalmat Nagy Balogh komponáló tehetségéről, foltelosztó biztosságáról és fejlett egyensúlyérzékéről. Hogy ezeket az elképzeléseit szinesen is kialakítsa, arra már nem jutott ideje. Mindössze nehány kisebb vázlaton — olaj- és vízfestményen — kisérelte meg, hogy a szinek világába beleillessze látomásait.

Sajátságos világ volt Nagy Balogh szineinek világa. Legfinomabb érzései szólaltak meg színeiben. Halk beszédű lett, amint színt idézett, gyöngéd és megilletődött. Ha kései önarcképeit kivesszük, egész oeuvrejében nincsen egy hangos színakkord. A derengő és fakó szinekhez vonzódott, szerette az édes harmóniákat. Ez az oka, hogy legalább is kubikos-képeinek vázlatain elerőtlenedik a rajzban olyan súlyos forma. Durva kubikosait sápadt rózsaszín, kék, sárga ruhába öltözteti és az ugyanolyan sápadtan kék eget feszíti ki mögéjük háttérnek. Ezeken a vázlatain a festés módja végtelenül egyszerű, csaknem kezdetleges. Az alakok kontúrjai között egyenletes intenzitású síkokban tágulnak a szinek. Ugyanolyan egyenletes sürűségű, szintén síkszerűen ható barna árnyék mintázza fölületüket. Csak el-

vétve akad kubikos-képei között olyan, melyen a szineknek erejük van és az ecsethúzásnak lendülete. Különben sápadtan, bágyadtan fogják be a színfoltok a vásznat. A pirosnak, a kéknek, a sárgának legfáradtabb árnyéklatait válogatta ki a természetből és a festékes ládikóból ez a művész. Ugyanilyen tompított szinekkel felelt künn a természetben támadt impresszióira is, mint az tájképvázlatain különösen jól megfigyelhető. Még amikor különösképpen szines motivumokat igyekezett is vásznán megrögzíteni — egyik vázlatán virító pipacsos mező festését kezdte meg — az élet ujjongó szinei vérükfogyottan ernyedtek el ecsetje alatt.

Igaz, hogy túlnyomórészt vázlat az, amin színérdeklődésének ezt a sajátosságát megfigyelhetjük. Ha terveinek nagyban való megvalósítására ideje jutott volna, a nagyobb méret bizonyára annak a nagyobb színerőnek kifejtésére bírta volna, amely — mint látni fogjuk — megvolt benne, csak a feladatára várt. A halk és gyöngéd színek iránt való vonzódása azonban művészi lényének természetes nyilvánulása volt. Bizonyára lelkének eredendő gyöngédsége fejeződött ki általa, kivált mikor a maga egyszerű létének kezdetleges környezetét választotta ábrázolása tárgyának. Csöndéleteit, melyeket rideg hétköznapjainak szerszámaiból, konyhaedényekből, szegényes asztali holmiból szerkesztett össze, és intérieurjeit, melyekben édesanyja konyháját és a maga egyetlen nyomorúságos szobáját (amely ágyasháza és egyben műterme volt), örökítette meg, mind a megilletődés enyhe és finom színei nemesítik meg. A szeretet végtelen szín-diszkréciója teszi vonzóvá a nyomorúságnak ezeket a jelképes ábrázolásait. Suttogva beszélgetnek rajtok a szinek: a fehérrel megitatott kék, a galambszürke, az enyhe sárga, a fehér, a rózsaszín. Együtt finom, dallamos morajlásnak érzik hangjuk. Mert a szín-elrendezésnek, az egy hangzatra igazításnak ritka mestere volt Nagy Balogh. Sejtelemszerű tónus foglalja össze szineit és teszi hatásukat változatosságukban is egységes hatásúvá. A legfinomabb kulturával megszívódott művészek sem tesznek túl ebben rajta, a külvárosban született házmesterfiún. Még kevésbbé sikerült képein is megvan ez a tónusos hatás és biztosítja a színeknek egymással való összefüggését. Virágcsendéletei különösen szép példái ennek a képességének.

Lefokozott színeiket langyos szürkés tónus burkolja be lágy párázatába.

De az ellágyulás, mely bizonyos képeinek enyhe színezésében és általában megfestésüknek csaknem félénken gyöngéd módjában

fejeződik ki, nem volt állandó lelkiállapota ennek az alapjában robusztus emberi jelenségnek. Rajzvázlatainak tekintélyes része is temperamentumról beszél, lendületről, belső izgalomról, energiáról, kivált ha pillanatnyi mozdulatok megragadására került a sor. De a szín is erőre kap ecsetje alatt, ha ahhoz a témájához nyúl, amely mint Rembrandtot, őt is végigkisérte egész művészpályáján: ha önmaga

fejét festi. Pontos időrendjét nem tudjuk annak a hosszú önarckép-sorozatnak, melyen Nagy Balogh önmagán által legbehatóbban tanulmányozta a természetet, mert ő maga nem írt reájuk évszámot; de a fejek magukért beszélnek és a typus változásai, fiatalos, majd öregedő megjelenésük, azután előadásuknak fejlődő önállósága és biztossága magától határozza meg keletkezésüknek sorrendjét. Elmondhatjuk, hogy festőlétének már legkorábbi szakaszaiban foglalkoztatta önmagának a feje. Egészen fiatalos, bajusztalan, szakálltalan

ábrázolások tanuskodnak erről. A sorozatot valószinűleg München után kezdte, és alig kétséges, hogy Rembrandt példája bátorította erre. A nyomorgó, model nélkül vergődő festő számára különben is önként kínálkozott kezes és igénytelen modelnek önmaga tükörképe. A természetnek ezt a nem mindennapi darabját így azután alaposan megismerte, nemcsak fölszíni megjelenése, de rejtett szerkezete szerint is.

Örök problémája lett művészetének önmaga feje. Korai változataiban fiziognomikai elváltozásai is érdekelték, arcának a külön-

böző lelkiállapotokra válaszoló kifejezései. Egy hetykén félrevágott kalapú fején a barna tónus alól fehéren csillan ki a szemgolyó. Attól a röptiben odanyomott fehér festékcsöpptől az egész fej megelevenedik, sőt tüzes lesz a szemek kifejezése. Egy másik, annál későbbinek látszó önarcképén, félig nyitva hagyta a száját úgy, hogy előtűnik a felső fogsor lapátfogastul és tág réseivel. Ennek a fejének valami ádáz kifejezése van. Határozott lelkiállapot kifejezésére azonban csak korábbi arcképein törekedett Nagy Balogh. Utóbb mindinkább a festői tulajdonságok érdekelték rajtok, az árnyék és a világosság váltakozása arcának húsos formáin, a síkok és a domború helyek közötti átmenetek mentől határozottabb éreztetése és általában az a festői feladat, hogy a formailag jellemzetest alakítsa ki az arcból s azt is egyre egyszerűbb módon, pepecselés nélkül, mentül kevesebb, ha lehet, csak egy-egy széles és nagylendületű ecsethúzással. Mindinkább távolodni igyekezett a rajzos előadástól, s arra törekedett, hogy ami az arcon vonalasan jelenik meg, azt folttá szélesítse. Az előadásnak ilyen módjához az arc szerkezetének alapos ismerése szükséges, és ezt az ismeretet Nagy Balogh az esztendők folytán teljes mértékben megszerezte.

Előadásának fejlődése ebben az irányban önarcképein a legszembetűnőbb. Tónusosan festeni legkorábbi ilyen munkáin is már csaknem olyan jól tudott, mint a késeieken. Kétféle színű tónust váltogatott arcképein, egy kékes, meg egy barnás tónust. Kékes tónusú fejei között legérdekesebb és a művész egész oeuvrejében páratlan kisérlet, egy félfordulattal barokkosan hátrahajló feje. A barokkos mozdulatnak megfelelő az arc formaalakítása: a jobb orca begyűrődő húsának völgyvonala barokkosan megtört vonal és ugyanolyan az ajaktól az orrig szaladó vonalránc. Ez a szeszélyes barokk vonalmenet valami skopasi fájdalmas kifejezést ád az arcnak.

Fejeit leginkább szemtől-szembeni nézetben állítja a kép síkjába Nagy Balogh. A széjjelnyomódó orcák tömegétől ilyen képein szélesnek és alacsonynak hat feje. Csak profilba fordított arcképein tűnik ki, hogy feje inkább hosszúkás alakú fej volt.

Nem ok nélkül időzünk el ennyire Nagy Balogh önarcképeinél. Azok a főművei. Immár örökre megszakadt tehetségének leg-

teljesebb alkotásai, melyeken művészi képessége a legmagasabb mértéket üti meg. Úgyszólva rajtok tanult meg festeni, és tanulás közben rajtok érett meg igazi művésszé. Különösen három önarcképe az, mely végső kifejlésében mutatja meg teljesen, sajnos, soha ki nem nyilott tehetségét. Az egyik a sienai barna tónusában megfürösztött feje (ábráját l. a 14. mellékleten). A tükörben egészen közelről megnézett fej ez. Valóságos fejrengeteg s a nézőre olyan hatású, amilyen egy mesebeli óriás feje lenne, ha a törpe földlakók ablakán véletlenül behajolna. A fénykép, ha olyan közelről készülne, mint ez a festmény, elviselhetetlen lenne. A lencse annyira kidolgozná rajta az arcbőrnek minden fölszíni véletlenségét, hogy a fej mint egész elveszne a részletek sokaságában. Az érett művész tudatosságával és egyben ösztönösségével ment útjából minden fölös részletnek Nagy Balogh. Csak azt igyekezett fején megfogni, ami jellemzetes rajta: a szem, száj, orr, áll tömegeit és homorúságait. Csak a legfontosabbat, de azt azután nagy nyomatékkal. Ezt is úgy, hogy ecsetjének nyomát szinte elrejtette a sima előadás mögé. Nagyszerűen összezárt egység lett így a fej.

Másféle művészi szándékok érlelték meg egy szemlátomást későbbi önarcképét (ábrája a 15. mellékleten). A háromnegyed profilfordulatú fejnek kétharmad része erős megvilágításban látszik, a többit sötét árnyék födi. A megvilágított helyek testszinűek, az árnyékosakat kékes-szürke tónus foglalja össze. A fekete puhakalap sürű fekete árnyékkal takarja el a homlok nagyobb részét. Apró részletei ennek a képnek sincsenek, de az arcfelület itt nem sima, mint az előbb leírt önarcképen, hanem az ecsethúzások nyomától felbarázdált. Az ecsethagyta nyomokat a művész itt nem simította el, hanem meghagyta azon vibráló voltukban, ahogy nekihevült ecsetje végigszántotta velük az arcot. Csak magukban egészen biztos művészek mernek akkora temperamentummal festeni, ecsetjükkel képükbe olyan bátran belerajzolni barázdát és árnyékot, mint ezen a művén Nagy Balogh. Szinte Frans Hals merészségére és ötletességére emlékeztet ecset-technikája. A festői előadásnak igen fejlett fokát képviseli Nagy Balogh művészetében ez a festmény. Azt a fokát, melyen az arcvonásoknak az eredetihez való hűsége már

mellékessé válik. Az arc itt foltoknak és szineknek összege s együtt-véve: élet. Élő ember, emberi jellem, amennyire láthatatlan tulajdonságok vonallal, formával és színnel láthatóvá tehetők.

A festőiségre törekvésnek még készebb eredménye az a hatalmas önarckép (ábrája a 16. mellékleten), mely talán utolsó ilyen alkotása Nagy Baloghnak, mindenesetre azonban legteljebb kifejeződése festői tehetségének. Bámulatos az a könnyedség, mellyel a fejen végigfuttatja ecsetjét és elhagyogat vele itt is, ott is árnyékot, fényt, színt. Szürke-olivasárga a kép színakkordja. E két véglet között a végtelenül finom érzékkel kikevert színfokozatok egész sora váltakozik és varázsol életet a holt formákba. Az előadás módja egyszerűbb már nem is lehetne. Maga az egyszerűség az, mely mindenről lemond, ami tetszetős lehetne, le az érzékekre közvetetlenebbül ható szinek varázsáról, az ecset virtuózi játékáról, mindenről, a nagy egységes festői hatás kedvéért. A monumentálissal határos az az erő, mellyel a művész ebbe az alkotásába belement, s mely képének egészéből belemarkol a nézőbe. Minden ecsethúzása mintha maga volna a tudatosság és maga a biztosság. Szinei, ha inkább csak a feketét, a szürkét és fokozataikat játszatja is, ugyanakkora erővel teljesek mint egész koncipiáló módja és festői előadása. Színei is hatalmasok. Valami elragadó lendület kapja meg a képen a szemet és viszi magával a néző figyelmét.

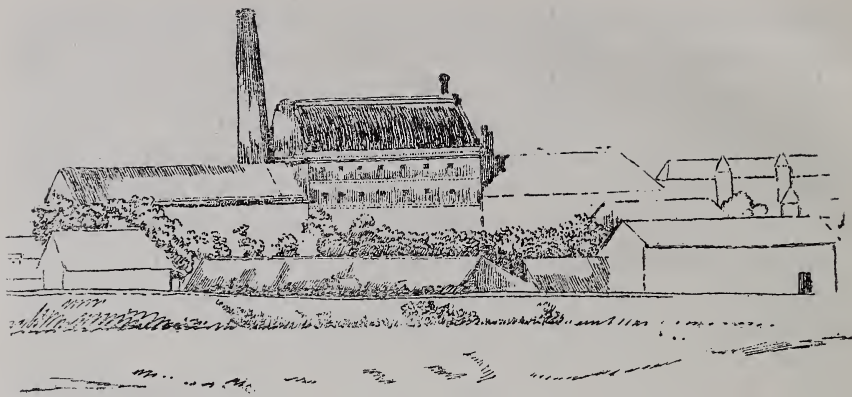
Ilyen volt Nagy Balogh János művészete. Ha alkotásaiból a néhány legkülönb darabot kivesszük, ebben is, abban is csak eleje egy művészpályának. Negyvenöt éves lett, de későn kezdte a festést, és rendszeresen sohasem is mívelhette. Az élet nehéz gondjai miatt sok drága esztendeje veszett kárba. Főművei mutatják meg, hogy mi mindent várhattunk volna még tőle.

Arról a baráti körről essék még néhány szó, mely ezt az ismeretlen művészt szeretettel, csöndes tisztelettel, áhitattal vette körül életének végső esztendeiben. Nehány művésszel, kevés íróval, egy-két másfajta érdeklődővel érintkezett Nagy Balogh János. Jobbára olyan névtelen emberekkel, mint jómaga, szerény hívőkkel, kik

csak önmaga biztosságához fogható hittel bíztak eljövendő hírében. Az ő hitüknek és lelkesedésüknek köszöni eredetét ez a könyv. Ők rakták össze adatait emlékeikből, az ő szeretetüknek és csodálatuk-nak sugallása, ha mi melegség ebben a könyvben van. Köszönet érte nekik és köztük is legrégibb és leghívebb barátjának, Muszély Ágoston festőművész úrnak, ki nélkül ez a könyv sok értékes adat-tal szegényebb volna. És köszönet Petrovics Elek úrnak, a Szépművészeti Múzeum főigazgatójának, ki Nagy Balogh művészeti hagyatékát e könyv céljára nemcsak készségesen rendelkezésre bocsátotta, de annak használatát mindenképpen meg is könnyítette.

ELEK ARTÚR.

NAGY BALOGH JÁNOS

AZ EMBER

Ölbenülő kis fiucska volt, mikor az apja, egy örök részeges=kedő, megragadta s a folyam partjára cipelte. A kis Jánoska ártatlan szemmel nézte a vizet . . . fogalma sem volt róla, mily nagy leszá=molásra készül az élettel. Már őszülő férfi volt, de a támolygó ember kezeinek halálos szorítását még mindig érezte karjain. — Az utolsó pillanatban akadályozták meg a részeg embert, hogy gyilkos szándékát végrehajtsa. Ez volt utolsó találkozása apjával.

A kis János egyedül maradt anyjával, aki mosással foglal=kozott. Kispestre költöznek. Egy szobafestő iparossal ismerkednek meg, aki ajánlatot tesz az anyának, adja hozzá a fiát. Jó dolga lesz, mes=terembert nevel belőle. Megegyeznek.

János szobafestő=inasnak megy.

*

Ez Nagy Balogh János első lépése a piktúra felé.

A szobafestés azonban szezón=munka, nagyon takarékosan kell bánni a pénzzel, amit megkeresett tavasszal. Anyja hamar

kiöregszik a munkából; a létfentartás gondjai Jánosra nehezülnek. Negyven-ötven forintot megkeres a szezónban, ezt be kell osztani úgy, hogy a tél is kifusson belőle. Rántott leves, krumpli, bab, néha tejben főtt dara — így élnek.

Vajjon melyik az a pillanat, mikor a művészösztön, félredobva a meszelőt, a rajzoló-ón felé nyúl — erről a művész önmagának sem adhat számot. Hasonló lehet ahhoz, mikor a csecsemő vonagló szájjal keresi az életadó emlőt . . . kell, múlhatatlan szüksége van rá, hogy élni, hogy fenmaradni tudjon. Nagy Balogh János fest, rajzol, össze-vissza, ami elébe kerül. Mesterével csakhamar összevész. Utasításait nem követi, ellenben merész újításokkal rémíti, eltérvén a sablontól. »Sohasem lesz belőled szobafestő!« — jelenti ki haraggal a gazda s nem is sejti, mennyire igazat jósol!

Nem; nem ez az út a Nagy Balogh János számára.

Mit kell tennie?

Münchenbe menjen! — tanácsolják ismerősei egyértelműen.

Világos, hogy annak, aki festő akar lenni, Münchenbe kell mennie.

Anno: 1898.

*

A fiatal Nagy Balogh János kimegy Münchenbe.

Beiratkozik egy esti akt-tanfolyamra és összeismerkedik egy csomó festőnek készülő növendékkel. Az iparoslegény félszegsége párosul benne az elvonuló ember zárkózott természetével s ez felkelti társai kiváncsiságát és tréfákra ingerli őket. Hozzájárul ehhez groteszk öltözködése, mely ugyan a festő-város művész-divatjának hódol — a szegénység torzításaival és kényszerültségeivel azonban. Kevés pénze, mit magával hozott, a legprimitivebb életvitelre szorítja; örvend, ha főzelékkel jóllakhatik. Ismerősei bogaras vegetáriánust látnak benne, gyanakvó szemekkel figyelik és figurának nézik. Nem törődik velök. A lényeget kereső rajongó szigorú céltudatosságával merül munkájába; környezetétől nem vár semmit; nincs kérdezni és nincs megbeszélni valója.

Nem fest: laborál. Még nem látják, de érzik benne a mű-

1916

vészt, aki vívódva születik. Festőnövendékek, egy mesterhez tartozók, csaknem mind egyformán festenek. Egyforma a világszemléletük, miként a nyakkendőjük, a festési látásuk, a festésük szövete. Nagy Balogh úgy fest, mintha fölfedezné a festést a maga számára. Hol vannak már társai technikai felkészültségben, mikor ő még mindig fakó színeinek egymás mellé állításán experimentál! A munka tüze viszi, ragadja s új és új meglepetések érik, mint a gyermeket, aki mély csodálkozással tapasztalja, hogy a lábaival jár ... A rátalálásokon való ezen folytonos elcsodálkozás állandó kisérője szemlélődéseinek s ott kalandozik szemeiben az emberekkel való érintkezés alkalmával is. Filozóf elme, aki a készen jelentkező eredményeket nem veszi át, de újra analizálja és újra teremti azokat. E szakadatlan bensőség együgyű, sokszor groteszk reflexiókban nyilvánul meg kifelé; ám sokkal mélyebbre néz, semhogy ellenőrizni tudná: mi történik a felületen ...

A természet őserői munkálnak benne: nem áll tükör elé, mikor alkotni kezd ... E festés külső megnyilvánulásai is különösek. Úgy közeledik a vászonhoz, mintha félne tőle; valamit odapöttyent s térdben egy kicsit megbicsaklik. Aztán eltörüli; az ujjaival, vagy a tenyerével; kissé oldalt billenti szőkés kecskeszakállát és nézi; mintha nem is festékkel dolgoznék; többet vesz el, mint amennyit lerak a vászonra; mintha nem is festené, hanem lehelné azokat. Valami csökönyös áhitat az, ami eluralkodik rajta, munkaközben.

Ostromolják, beszéltetni szeretnék. Helyesel, jóváhagy, szíjja a pipáját, hümmög, nem beszél. Képekről, mások munkáiról soha nem nyilvánít véleményt; egy-egy meghitt barátja előtt, ki nem festő, az egész magyar modern piktúrát elintézi egy elvető gesztussal — csak a klasszikusok léteznek számára, azok közül is csak néhányat, ha elismer. A jó élcre fölnevet s tovább pipázik. Öregesen jár-kél társai közt, mint az oroszlán a kölykei közt. Ugratják, incselkednek, játszanak vele. Szeretik nézni, ha eszik. Ezt a mulatságot szivesen megszerzi nekik Nagy Balogh János. Fizetnek neki, csakhogy egyék. Nyomorusága még inkább szállásához kényszeríti. Hónapokon át kenyéren és meleg vizen él — de nem kér. Egy időben már kenyere sem volt.

Az éhség elhajtotta hazulról s az iskolába menekült; dolgozni nem volt képes, csak ólálkodva nézett szét, aléltan; aztán haza-támolygott, hogy ágynak dőljön; mint aki megbékélt az éhenhalás gondolatával.

Ez München.

*

Betegen, lerongyoltan tér haza, Kispestre.

Itt is nagy a nyomoruság; édesanyja is beteg a túlhajtott munkától, nélkülözéstől. Kettőzött energiával kell hozzálátnia a mun-kához; folytatja, ahol abbahagyta, a mesterségét. Titkos vágya azonban él és elhatalmasodik benne; festő szeretne lenni. Visszatér régi motivumaihoz: a cselédágyhoz, a piaci bögrékhez, a rét virágai-hoz — mindahhoz, ami elérhető horizontja e szegénységnek — egy kis, légynyomos cselédtükörhöz, amelyből önmagát festi. A konyha lesz a »műterme«. Dolgozik évek során át, észrevétlenül és ismeret-lenül bár, de néhány Münchenből hazaszakadt festő révén, már tudnak róla. Az ember érdekessége és életmódjának primitivsége az, ami foglalkoztatja a világvárosi kulturán túlfinomult elméket. Mű-vészek, irók szórakoztató beszédtémája. Igyekeznek közel férkőzni hozzá; invitálják, csalogatják Pestre, kávéházba, műterembe, olykor vacsorára. Nem szivesen megy, lehetőleg kitér a meghivások elől. A kávéháztól idegenkedik, inkább a kávémérést szereti. Ha kijön mégis: gyalog teszi meg az utat oda-vissza. Húsz fillér a villamosjegy ára! Érdeklődnek, mit csinál. Dolgozik. Valaki nem éri be ennyivel: szeretné megnézni munkáit. Elhárító, de udvarias mozdulattal szabadkozik. Majd. Most még nem. Nemsokára. A fes-tők azonban kapacitálják. Egyiknek, hosszas kisérletezés után, sike-rül célt érnie. Kis, sötét szoba-konyha. S amily egyszerű élet, ugyanolyan piktúra. Az önarcképeire csak egy szó van, ez: Rembrandt!

A kortársak törekvéseitől érintetlen művészet ez, nem a XIX. század festőáramlatainak piktúrája, de nem is a régiek utánzása — valami fojtott, kispesti piktúra —; senkihez és semmihez nem tar-tozó, külön világ, amelyben, csendesen, elvonultan egy művész-ember álmodik.

*

Egy művész, aki egész életén át elnélkülözni képes a nyilvánossággal való közlékenység örömét — egy okkal több, hogy a különben egészen köznapi (s talán éppen ezért problematikus) ember még inkább probléma legyen. Nagy Balogh Jánostól képet nem lehet látni, vásárolni meg éppenséggel lehetetlen. Miből él? Alkalmasint a szobafestésből. A nyomorusága, a nélkülözése már szinte emberfeletti, de szájából a szegénység panaszát sohasem hallod. A szegénység számára *adottság* s ő adott eszközökkel él s a lehető legjobban. Társaságban nincsenek különösebb mondanivalói. Az alaphangulata mindig derült. Ha találkozásod van vele: hangosan felkiált. A szemei ilyenkor fürkészően kémlelnek beléd s tőled teszik függővé, hogy felviduljanak, vagy elboruljanak.

Ő — nincs.

Mint valamely letünt korszak maradványa: nem él itt, csak fel-felbukkan e számára érzésekben és gondolatokban idegen világra, mely ugyan félórányira lüktet kispesti magányától s óvón vigyáz, hogy a nagyszabású, de kishorizontú város zűrzavarából amaz egy-szoba-konyhás világ életéhez mi csekély rázkódtatás se érjen. Az ujságokat egy derültszivű gyermek érdeklődésével olvassa s nagyokat nevet a számára mulatságos válságokon. Rövidszárú pipája nélkül ritkán láthatod s ha beszél, mindegy: főzelékről, vagy forradalomról, úgyis csak a pipa kedvéért teszi: beszéd közben jobban ízlik a dohány.

Vágyai nincsenek, még festő-vágyai sem, ha csak az nem, hogy dolgozhassék. Ez számára a teteje az élet ajándékának.

Kiállítást rendezni? Nyilvánosság elé menni?

Később. Nemsokára. Majd.

*

A háború őt is magával sodorja, mint közlegény kerül a harctérre, holott, kevés igyekezettel, megszerezhetné az önkéntességet. Később, barátai unszolására, csakugyan megszerzi önkéntesi jogosultságát, ekkor azonban már béna jobbkarral kórházról-kórházra jár. Bár alig festhet már komolyabban nehezen mozgatható jobbkezével, ebben semmi tragikumot nem lát. Úgy

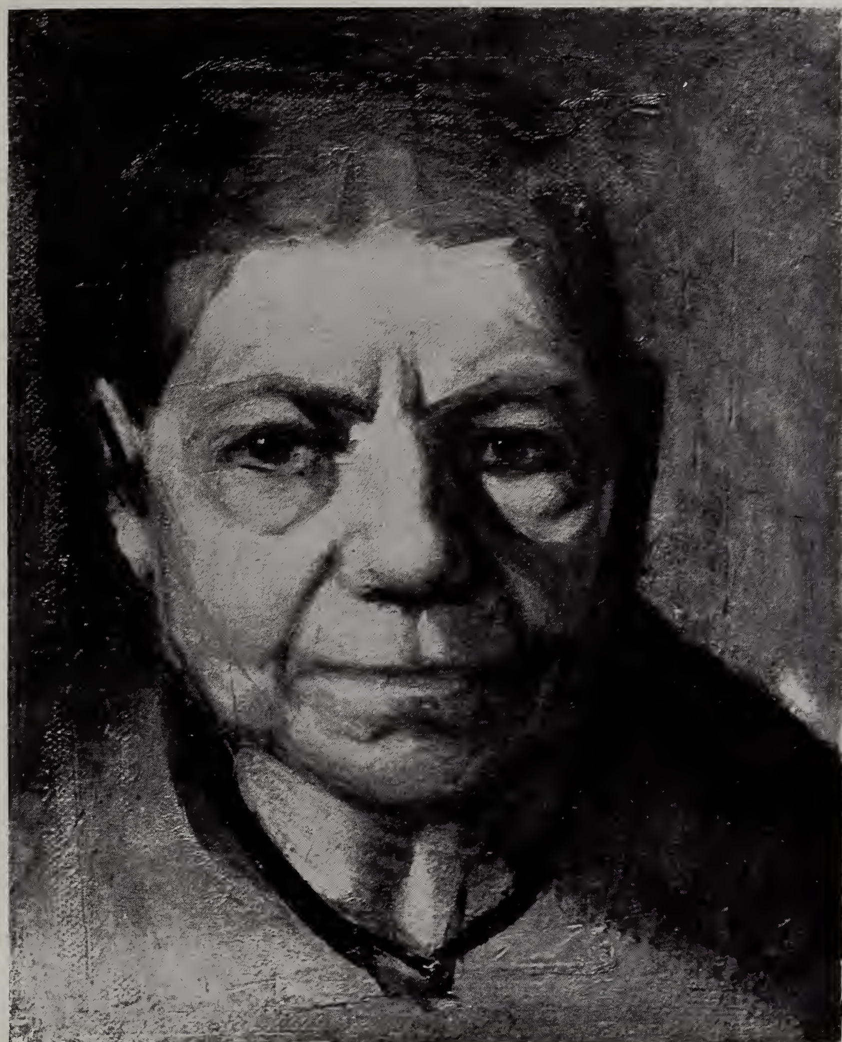
beszél a beteg jobbkarjáról, mint valami használati tárgyról, ami elromlott. Most nem lehet dolgozni vele. Majd megpróbálja a balkézzel. Ez még jó, csak nem engedelmeskedik. Rá fogja szoktatni.

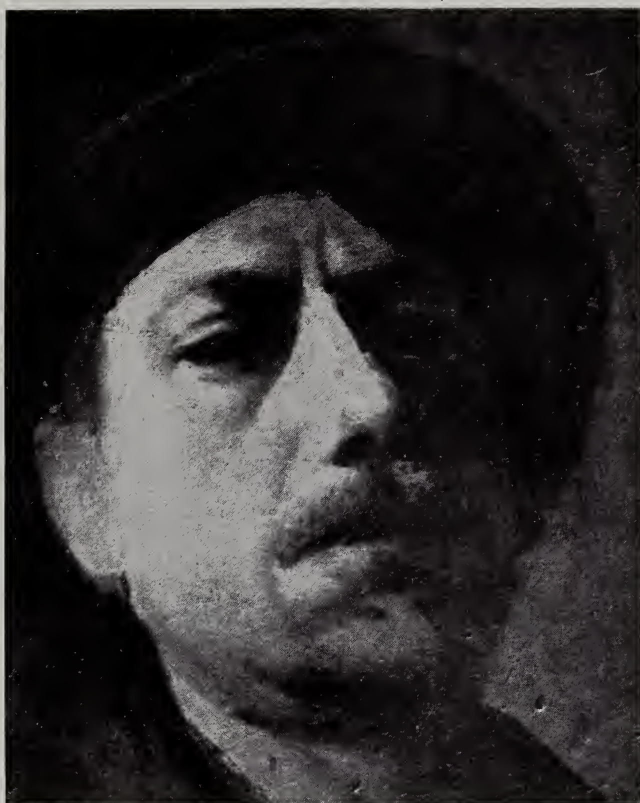

Hogy ez nehezen fog menni? Dehogy. Az ember nem a kezével csinálja a piktúrát!

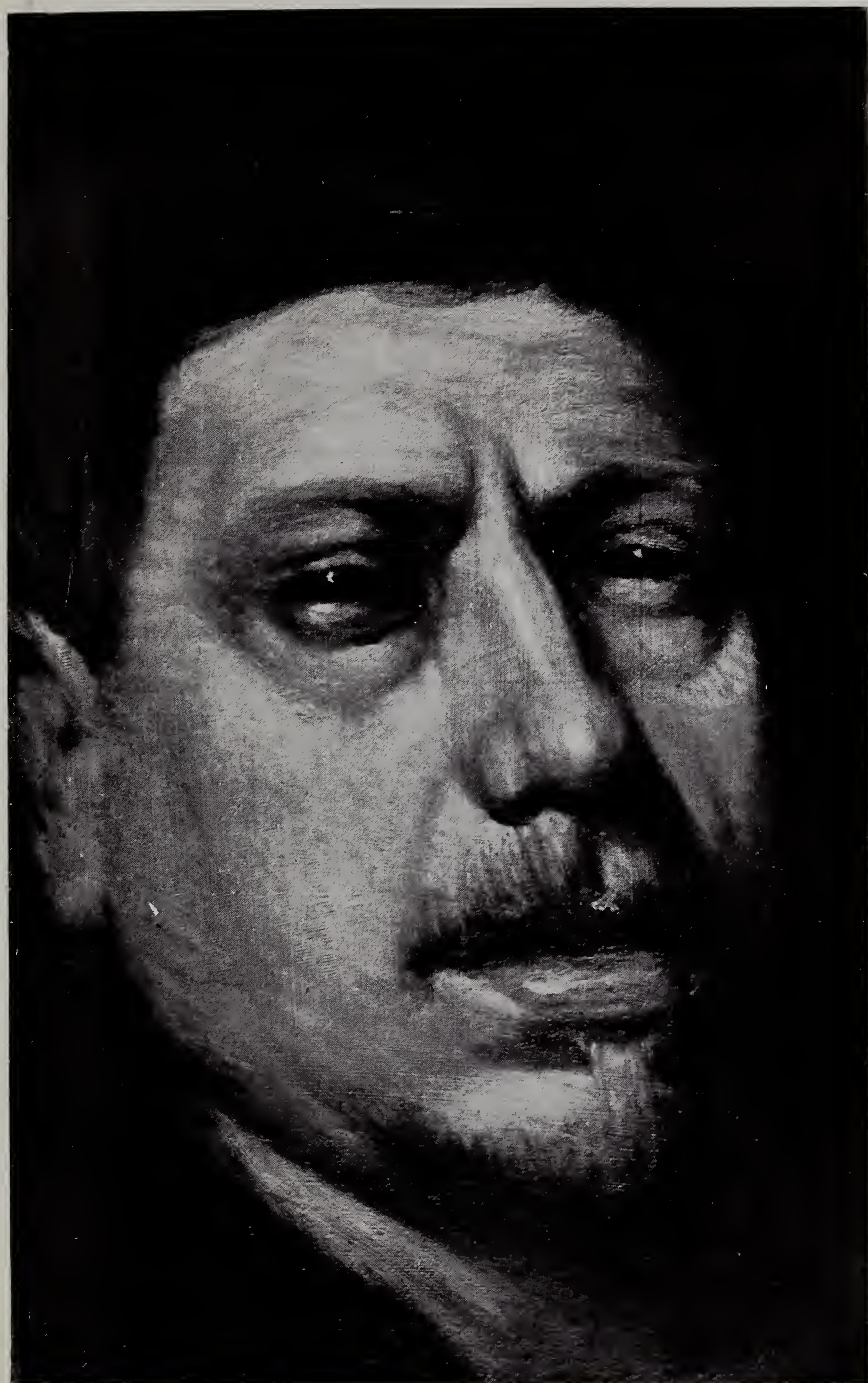
És Nagy Balogh János mosolyogva az agyára mutat.

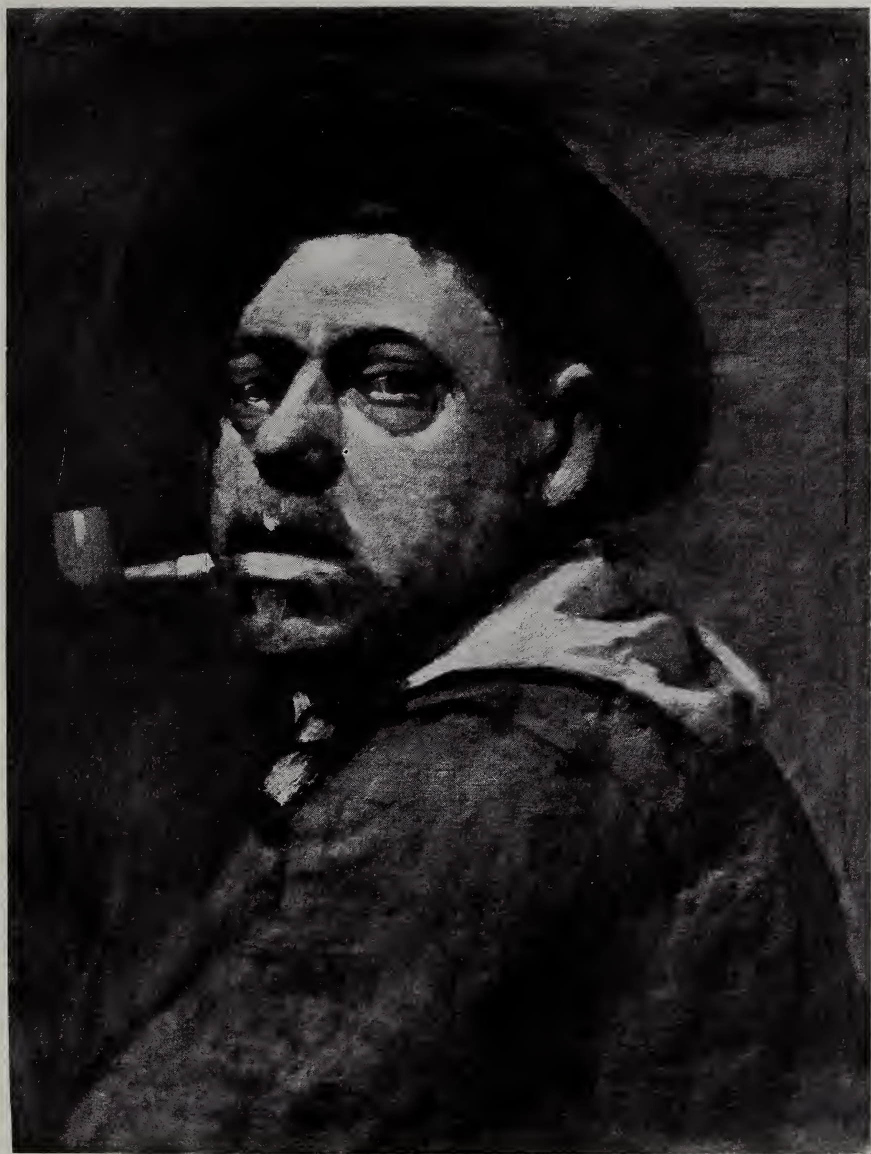

Festés közben — főz.

Édes anyja már nincs, meghalt, ő úgy mondta: hirtelen, mi tudtuk, hogy a hosszú nélkülözéstől legyengülten, éhen.

Nagy Balogh János maga látja el háztartásának dolgait. Kora reggel kél, rendbehozza a szobát. Fát aprít a béna jobbkarjával, begyujt. Krumplit hámoz, teát forral stb. Húst nem eszik, nem elvből, de mert a húsra nem telik; hiányát azonban éppúgy nem érzi, mint az úgynevezett jólét egyéb kellemességeinek.

Ha hideg van a konyhában, csizmát húz és úgy fest; egyik kezében egy kis tükröt tart, mert leggyakrabban önmagát festi. Mikor megdermednek ujjai, vastag szája elé kapja őket, rájok hunyorít egy biztató grimásszal és rálehel az ujjaira.

Fifikus ember, nem lehet rajta egykönnyen kifogni!

*

Csaknem halála napjáig gyógyíttatja jobbkarját; kórházról-kórházra jár, egyikbe-másikba befekszik rövidebb-hosszabb időre, ott ellátják. Nagy Balogh János megbecsüli a beteg jobbkarját, bizonyos tisztelettel beszél róla, amelynek gondtalan és egyenletes kosztját köszönheti. Azonban heged a seb, forrnak a csontok . . . mi lesz, ha meggyógyul . . . Kiteszik a kórházból, holott küszöbön a tél! . .

Előbb azonban más valaki lép be a küszöbön: a forradalom. Ez új helyzet elé állítja. Szervezkednek a betegek, a bénák, a rokkantak. Jelszavak röpködnek, gesztusok lendülnek, sápadt riadalom az arcokon, a szemekben. Nagy Balogh János mulat a kavargáson; nevetve vitatkozik társaival, akik mankójukkal fenyegetik, mint akinek semmiféle meggyőződése nincs. Ő vitatkozik, hogy vitatkozzék. Milyen nagyszerű, milyen mulatságos, mikor az arcok kigyúlnak s artikulátlan hangok törnek fel a tüdőkből . . .

Feljebbvalói szeretik a hegyesszakállú és érdekes modorú öreg festőt, pingáltatnak vele és — előléptetik alhadnaggyá. Uj, aranycsillagok ékeskednek ezentúl a gallérján s ettől kezdve gondosabban beretválkozik. Tiszt!

*

Nincs boldogabb ember nála.

Az ő élete tanulságos magyarázója a mi boldogtalanságunk-nak, annak, hogy rosszul, túlkomplikáltan rendeztük be a magunk életét, melyben aprólékos kulturcafrangok a legfőbb gondok, mik életünket vigasztalanul megnehezítik. Jellemző és itt szükséges meg-említeni, hogy a kommun alatti nagy táplálékhiányból s a körü-lötte viharzó szükségpanaszból ő mitsem érzett; sőt: soha oly jól s oly dúsan nem táplálkozott kedvenc főzelékeivel, mint akkor. Nagyokat kacagott az emberek elkeseredésén s mulatva állapította meg, hogy azt, amihez egész államátalakító forradalom kellett, ő, Kispesten, már réges-régen megvalósította — neki, így is, úgy is, mindegy volt . . .

*

Zárkózott és könnyen haragvó természet volt.

Beleszólást dolgaiba senkitől nem tűrt — ha hibázott, hát hibázott, de saját hibájából hibázott. Az okosok, a ravaszkodók elő-nyeit felismerte és mosolyogva tudomásul vette — nem érezte szükségét, hogy az ő módjukon okos, hogy ravasz legyen. Egy-szer legmeghittebb barátjával összekülönbözött, mert valamire ka-pacitálni igyekezett, ami pedig az ő előnye és érdeke volt.

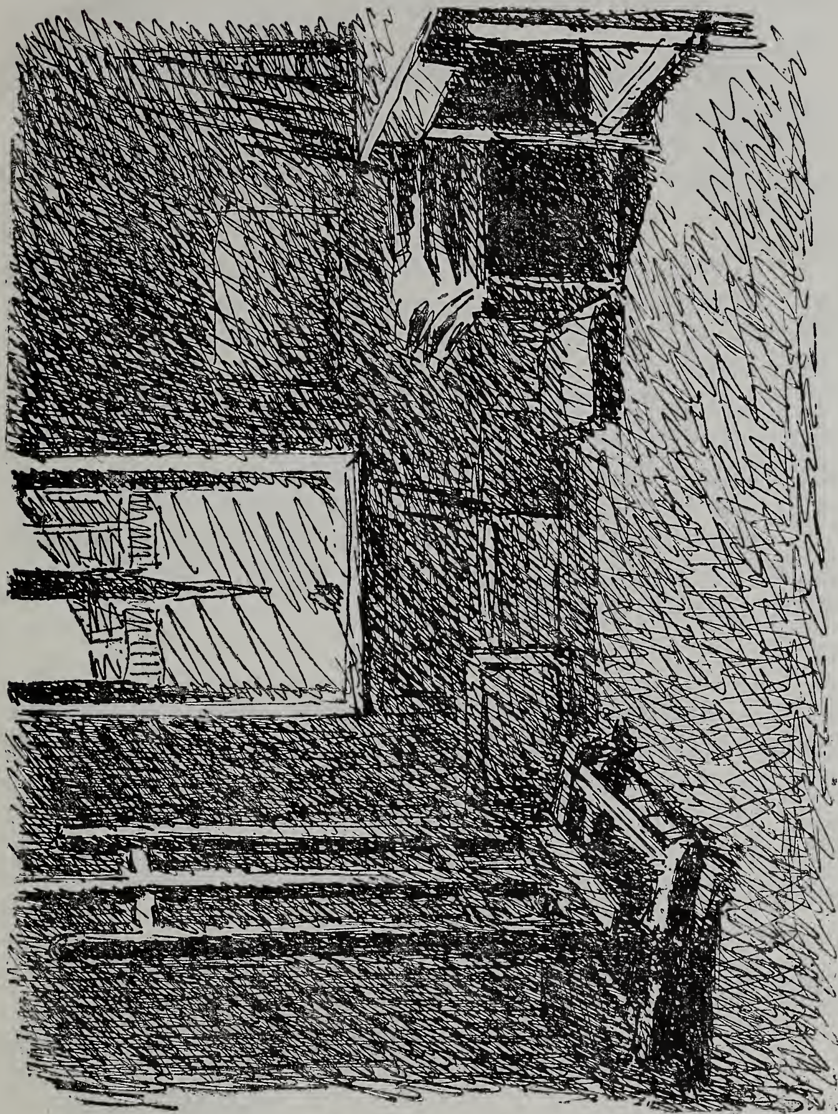
Nők iránt nem viseltetett különösebb tisztelettel. Agglegény maradt, a nősülésről hallani sem akart. »Az energiámra szükségem van!« — ismételte többször jelentőségteljesen s figyelmeztetőn fel-emelte mutatóujját.

Élt mint egy szines vadvirág a réten, záportól verten, giz-gaztól benőve, szabadon a szabad ég alatt.

*

. . . Egyszer, valaki, látta egy dunaparti ájtatos körmenetben . . . Kalaplevéve ballagott a zsolozsmákat éneklő tömegben . . .

Pár nappal halála előtt elhalt édesanyjáról emlékezett meg az ebédutáni asztalnál. A frontra volt elindulóban s ösztönszerű meg-érzéssel, az utolsó órákban hazaszökik. Útközben tejet vásárol; örülni fog neki az öreg. Otthon néma párnák, sötét falak fogadják. Rohan a kórházba, ahová elvitték a halottat. Ott már hozzákészül-tek, hogy közös sírba eltemessék. (Vele ugyanez történt hirtelen

halálakor.) Nagy Balogh János szépen eltemetteti a megtakarított zsoldján. Másnap megjelent az édesanyja álmában s megköszönte a szép temetést.

Nagy Balogh János kis pipája mögött egészen ellágyult a meg-ható visszaemlékezéstől.

Egy héttel később vastag szájából egyszer s mindenkorra ki-esett a pipa . . .

*

A képeit nem szignálta. Minek? — és mosolygott. Majd a művészettörténelem. Az majd megállapítja a festő kilétét. Előre nevetett, milyen elképedést fog kelteni a fölfedezése. Majd a halála után, ötven, száz évvel. Majd! Valami azonban közbejő. A kommun. Nagy Balogh Jánosra rátámadnak: a művészeti direk-tórium elé! Becipeltetnek vele néhányat munkái közül. Itt fedezik fel először. Felkapják, istenítik. Vásárolnak tőle, megtömik pénzzel. Kap vagy harmincezer koronát néhány festményért.

Mikor meghalt, egyik ládája alól, éves piszok és pókhálók közül, két takarékkönyv került elő . . . Frissek, ujak, érintetlenek voltak, mint két homokba kapart csont . . .

*

. . . Egy darab kenyér, valami kávéházi maradék, barnult árván maradt asztalán, mellette egy kis sajt . . . másnapi reggelije, amit már nem fogyaszthatott el.

Egy könyv, föllapozva. Faguet: Kontárság kultusza.

Egy kidőlt kis vaskályha hevert a sarokban, azt felrúgta, mikor haláltusáját vívta, hanyattvágódva a padlón, aléltan.

Agyszélhüdés ölte meg.

A rákoskeresztúri temetőben nyugszik, ott hirdeti egy alacsony, sárga fakereszt:

Itt nyugszik Nagy Balogh János, élt 45 évet.

BÁLINT JENŐ.

Pápai Ernő műintézete, Budapest